

*Швед В.В., к.е.н., доцент,
професор кафедри економіки та менеджменту
Вінницький інститут Університету «Україна»
Лосенко Є.М., магістрант 1 року підготовки
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»
Вінницький інститут Університету «Україна»*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF MANAGEMENT OF CREDITWORTHINESS OF THE ENTERPRISES

Анотація. Визначено сутність теоретико-методологічних основ управління кредитоспроможністю підприємства. Проведено порівняльну характеристику найбільш розповсюджених визначень поняття «кредитоспроможність». Обґрунтовано основні види залучення коштів українськими підприємствами. Розглянуто можливі наслідки систематичних помилок в оцінці кредитоспроможності позичальників.

Ключові слова: кредит, кредитор, позичальник, кредитоспроможність

Abstract. The essence of the theoretical and methodological foundations of management of creditworthiness of the enterprise is determined. A comparative characteristic of the most common definitions of the concept of "creditworthiness" are considered. The main methods of raising funds by Ukrainian enterprises are substantiated. The possible consequences of systematic errors in assessing the creditworthiness of borrowers are considered.

Keywords: loan, lender, borrower, creditworthiness

Постановка проблеми. Оцінка фінансового стану та кредитоспроможності підприємства формується на всебічному і ґрунтовному аналізі усієї інформації, що дає змогу оцінити кредитний ризик неповернення кредиту, який фокусується на п'яти основних аспектах:

- фінансовий аспект, який визначає спроможність підприємства-позичальника генерувати грошовий потік, достатній для погашення кредиту;
- галузевий аспект, який відображає процеси розвитку галузі та конкурентні позиції підприємства і є складником загального кредитного ризику;
- управлінський аспект, який оцінює якість менеджменту та ефективність керівництва підприємства;
- аспект якості забезпечення кредиту, що визначає рівень контролю банку за заставою та можливістю й умови реалізації;
- морально-етичний аспект, який відображає готовність підприємства – позичальника до повернення кредиту.

Реалізація комплексної методології розрахунку кредитоспроможності підприємства, які враховують всі аспекти впливу на кредитний ризик, на сучасний момент відсутня або носить суб'єктивний характер внутрішніх положень кредитних відділів комерційних банків.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженнями питань аналізу кредитоспроможності позичальників займалися основоположники даної концепції Д. Хан, Т. Райхман, П. Хорват, Х. Купер, А. Шмідт, Д. Вебер, А. Дейлі, У. Шеффер, Г. Пич, Ч. Хорнгрен, Дж. Фостер, К. Друрі, Р. Купер, Р. Каплан, Д. Нортон, Г. Джонсон, та російські вчені А. М.

Карминський, М. І. Оленєв, А. Г. Приймак, С. Г. Фалько, Е. Л. Уткіна, В. Б. Івашкевич, Н. Г. Данилочкіна та ін.

В Україні ці питання на рівні національної економіки викладені в публікаціях І. О. Бланка, І. Т. Балабанова, М. Д. Білика, О. Д. Василика, І. О. Гайдука, О. Є. Гудзя, В. В. Ковальова, М. Н. Крейніна, П. М. Макаренка, С. В. Онищенко, А. М. Поддєрьогіна, І. Я. Слав`юка, А. Д. Шеремета, В. А. Чупіса, С. І. Терещенка, М. А. Федотова та інших.

Метою дослідження є розкриття поняття кредитоспроможність, розгляд методики оцінки якості потенційних позичальників, вживані комерційним банками в процесі кредитного аналізу.

Виклад основного матеріалу. В Україні сьогодні склалася така ситуація, коли при всьому розмаїтті видів залучення та надання коштів у тимчасове користування, всі вони на практиці при видачі зводяться до врахування фінансового стану, кредитної історії позичальника, а не його майбутнього розвитку, та на фінансування конкретних проектів.

Забезпечення розширення впровадження різних форм кредитування, прискорення операцій на грошовому ринку, залучення більш широкого кола учасників, і, відповідно, збільшення оборотів, можливе лише через вдосконалення системи ідентифікації позичальників як спроможних вчасно і в повній мірі, з очікуваними відсотками, повернути кошти, тобто кредитоспроможності.

Кредитоспроможність є основним критерієм формування кредитних відносин між кредитором і позичальником.

Дотепер серед економістів немає єдиного поняття та розробленої універсальної методики визначення рівня кредитоспроможності для уніфікації підходу до всіх підприємств та можливості самостійного аналізу ними власного стану для прийняття відповідних рішень щодо можливості залучення коштів, альтернативних джерел та необхідності удосконалення діяльності в проблемних областях. Це пояснюється тим, що підприємства значно відрізняються за характером своєї виробничої і фінансової діяльності, тому створити єдині універсальні і вичерпні методичні вказівки щодо вивчення кредитоспроможності неможливо. Це підтверджується практикою нашої країни.

Автори досліджень у даній галузі досить часто дають визначення кредитоспроможності в залежності від потреб конкретної ситуації, то зводять до поняття платоспроможності (здатність вчасно та повно розрахуватись за своїми зобов'язаннями) [5], то визначаючи лише як спроможність генерувати грошові потоки від проекту, на який необхідно отримати кошти.

Окремі автори розглядають дане питання виключно з позиції банку, визначаючи поняття кредитоспроможності як реального правового й фінансово-господарського стану позичальника, на основі оцінки якого банк приймає рішення про початок (продовження) або припинення кредитних відносин з ним [1]. Таке визначення включає як наявність передумов для одержання позик позичальником, так і можливість погасити їх у встановленні кредитним договором строки, але виключно для банку.

Більш широке визначення дають Терещенко О. О. та Лахтіонова Л. Д., говорячи, що кредитоспроможність – це такий фінансовий стан підприємства, який засвідчує наявність передумов для отримання кредиту і здатність повернути його [3].

Найбільш розповсюдженими видами залучення коштів українськими підприємствами сьогодні є: отримання банківського кредиту, емісія облігацій, застосування векселів та комерційне кредитування між підприємствами-контрагентами в межах господарських операцій. Для кожного суб'єкта цих операцій є важливим отримання найповнішої інформації про кредитоспроможність позичальника, але в залежності від умов значно різняться способи отримання даних та якості кінцевої оцінки.

В зарубіжній літературі термін «кредитоспроможність» практично не зустрічається, частіше застосовують поняття credit analysis (кредитний аналіз), probability of non-payment (ймовірність неплатежу) [4], або лише solvency (платоспроможність), тому спиратися на зарубіжні дослідження важко. Застосовуючи словосполучення credit worthiness в західній

практиці, яке дослівно перекладається як кредитоспроможність, автори не дають окремого визначення даному терміну як економічній категорії.

Отже, під кредитоспроможністю юридичних осіб слід розуміти такий фінансово-господарський стан підприємства, який дає упевненість у задовільному фінансовому стані, в ефективному використанні засобів, а також у здатності та готовності позичальника повернути залучені кошти.

Кредитоспроможним є підприємство, що має передумови для одержання кредитних ресурсів і здатне своєчасно повернути одержану позику з виплатою належних відсотків за рахунок прибутку та інших фінансових ресурсів. Кредитоспроможність підприємства тісно пов'язана з його фінансовою стійкістю. Вона характеризується тим, наскільки акуратно підприємство розраховується з раніше одержаними кредитами, наскільки проявляється його здатність при необхідності мобілізувати грошові засоби з різних джерел на прийнятних умовах тощо. Але найістотніше, чим визначається кредитоспроможність – це поточний фінансовий стан підприємства, прогнозовані його перспективи. Коли у підприємства протягом певного періоду спостерігається тенденція до пониження рентабельності, то падає і його кредитоспроможність.

При банківському кредитуванні зараз досягається найбільша результативність аналізу кредитоспроможності, що зумовлюється значним досвідом роботи з підприємствами та можливістю отримання достатнього обсягу інформації для оцінки. Проблемою тут є недостатня співпраця між банками з метою накопичення спільної інформації, що пояснюється, як правило, небажанням безкоштовно ділитися напрацюваннями та підтримувати конкуруючі фінансово-кредитні організації.

Неможливо не враховувати такого важливого виду залучення коштів підприємствами як комерційний кредит в рамках господарських операцій між компаніями, який для багатьох є основним джерелом отримання залучених коштів. У розвинутих країнах підприємства-контрагенти, розробляючи кредитну політику та визначаючи умови співпраці з покупцями, спираються на їх рівень кредитоспроможності, визначений спеціальними агентствами, що є публічною інформацією, оскільки для проведення власного аналізу кожного клієнта необхідний значний час та детальна інформація, яку під час неможливо отримати зовсім. Обмеження публічною інформацією дає шанс на визначення приблизного рівня кредитоспроможності лише тих підприємств, які публікують звітність. Інформацію про неакціонерні товариства отримати неможливо.

У процесі надання кредитів перед будь-яким банком постає необхідність оцінки кредитоспроможності позичальників. Її достовірність істотно впливає як на результати конкретних кредитних угод, так і на ефективність кредитної діяльності банку загалом. Основною метою здійснення оцінки кредитоспроможності для банківської установи (кредитора) є уникнення кредитних ризиків від неповернення кредиту. Точність оцінки важлива і для позичальника, адже від неї залежить рішення про надання кредиту та про можливий його обсяг, тобто отримання позики на найбільш вигідних умовах.

Наслідком систематичних помилок в оцінці кредитоспроможності позичальників може бути погіршення якості кредитного портфеля. У кращому випадку це призводить до погіршення фінансового стану банку, у гіршому - до його банкрутства. Тому слід розробити і застосувати єдину науково обґрунтовану методику оцінки кредитоспроможності позичальників. Але, виявилось, що єдиного тлумачення цього поняття немає. Це спонукало визначити сутність поняття в економічній літературі. Проаналізуємо деякі з них.

Під кредитоспроможністю позичальника розуміють його спроможність повністю і в строк розраховуватись за своїми борговими зобов'язаннями.

Кредитоспроможність (credit-worthiness) – система умов, що визначають спроможність підприємства залучати позиковий капітал і повертати його в повному обсязі у передбачені терміни [6].

Кредитоспроможність позичальника – це його спроможність повністю і своєчасно розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Кредитоспроможність (credit-worthiness) – спроможність компанії або приватної особи залучати позиковий капітал і в майбутньому належним чином обслуговувати свій борг.

Кредитоспроможність – це наявність передумов для отримання кредиту, що підтверджують спроможність повернути його [8].

Кредитоспроможність – це здатність позичальника в повному обсязі і у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями [9].

Очевидно, етимологія терміна «кредитоспроможність» усе ж не випадкова і варто говорити про кредитоспроможність як про «спроможність». Звичайно, у визначенні даного поняття суб'єкт неодмінно має бути вказаний і, швидше за все, ним повинен бути «позичальник», адже у його ролі можуть бути і фізичні, і юридичні особи. Далі, говорити про кредитоспроможність як про здатність «залучати» капітал або як про передумови для «отримання» кредиту не зовсім коректно, адже кредитоспроможність оцінюється з точки зору банку, якого передусім цікавить не спроможність позичальника «залучати» кошти, а його здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Недостатньо точно відображає суть явища і положення про спроможність повертати «капітал» чи «кредит» – позичальник має бути здатним не лише повернути «капітал» чи «кредит», а й заплатити за користування ним. Тобто, найбільшою мірою відповідає формулювання «розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями», адже вони передбачають і повернення кредиту, і виплату відсотків, і інші зобов'язання позичальника. Врахуємо також і термін повернення кредиту, тобто не абстрактну «своєчасність», а «визначений кредитною угодою» строк [7].

Вочевидь, останнє визначення найточніше відображає сутність проаналізованого вище поняття, яке міститься в Положенні Національного банку України «Про кредитування». Та деякі вчені до даного визначення додають «виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності підприємства».

Але існує ще один аспект проблеми. Як відомо, свої зобов'язання підприємство може погашати різними видами активів – грошовими коштами, готовою продукцією, товарами тощо. Здатність підприємства виконувати зобов'язання характеризується його платоспроможністю. Тому виникає питання: чим кредитоспроможність підприємства відрізняється від його платоспроможності? Між ними є істотна відмінність: кредитні зобов'язання позичальника перед банком, на відміну від інших, мають погашатися виключно грошовими коштами. Тож для банку, який надає кредит, важливо, щоб позичальник був не лише платоспроможним, а й кредитоспроможним [2].

Зважаючи на викладені вище аргументи, удосконалимо попереднє визначення так: кредитоспроможність – це спроможність позичальника в повному обсязі і у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами.

Виникає ще одне запитання: чи всі потоки грошових коштів підприємства можуть розцінюватися банком як потенційне джерело погашення кредитної заборгованості? Очевидно, у такому значенні доцільно розглядати ті потоки грошових коштів, які у майбутньому будуть мати регулярний, а не випадковий характер. Тобто, потенційним джерелом погашення кредитної заборгованості доцільно розглядати потоки грошових коштів, які виникають в результаті звичайної діяльності, а не потоки грошових коштів, що утворюються внаслідок надзвичайних подій [10].

Тобто, кредитоспроможність – це спроможність позичальника в повному обсязі і у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності.

Здавалося б, таке визначення – вичерпне і його можна було б застосовувати на практиці. Однак є ще один важливий фактор, не врахувавши якого можна одержати парадоксальний результат. Це конкретні умови кредитування.

Висновок щодо кредитоспроможності позичальника, який фіксується в тих чи інших документах, неодмінно має містити посилання на конкретні умови кредитування, у контексті яких здійснювалася оцінка кредитоспроможності.

Висновки. Враховуючи всі викладені аргументи: кредитоспроможність – це спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності.

Таке визначення повною мірою відображає сутність поняття кредитоспроможності. Його застосування має не лише важливе теоретичне, а й практичне значення, оскільки визначає спрямованість і зміст процесу оцінки кредитоспроможності позичальника, а отже, і його результати.

Список використаних джерел

1. Артеменко В. Г., Беллендир М. В. Финансовый анализ: Учебное пособие / В. Г. Артеменко, М. В. Беллендир. – М.: Дело и Сервис, 2009. – 319 с.
2. Банківські операції: Підручник / За ред. А. М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2-е видання. – 2002. – 476 с.
3. Банківський менеджмент: Навч. посібник / За ред. О. А. Кириченка. – К.: Знання-Прес, 2002. – 438 с
4. Банки и банковские операции: Учебник для вузов / Под ред. проф. Е. Ф. Жукова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2007. – 471 с.
5. Бланк И. А. Стратегия и тактика управления финансами. — К.: МП «ИТЕМ лтд», СП «АДЕФ-Украина», 2000. – 534 с.
6. Економіка підприємства: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц./ І. О. Швиданенко, С. Ф. Покропивний, С. М. Клименко та ін. – К.: КНЕУ, 2000 – 248 с.
7. Економіка підприємства: Навчальний посібник / Ред. Л. М. Гаєвська. – Ірпінь, 2001. – 145 с.
8. Кулішов В. В. Економіка підприємства: теорія і практика: Навчальний посібник / В. В. Кулішов. – К.: Ніка-Центр, 2002. – 216 с.
9. Лагутин В.Д. Кредитование: теория и практика. Учебное пособие / В. Д. Лагутин. – К.: «Знание», 2002. – 215 с.
10. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Р. І. Шевченко. Київський національний економічний ун-т. – К.: КНЕУ, 2002. – 183 с.